

DEVLET OKULLARINDA VE ÖZEL OKULLARDA GÖREV YAPAN ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

Ezgi DEDE¹

Öz

Bu araştırmada devlet okullarında ve özel okullarda çalışan ortaokul öğretmenlerinin algıladıkları örgütsel vatandaşlık davranışları belirlenmiş ve bu davranışların okul türüne (devlet / özel) göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Ayrıca öğretmenlerin algıladıkları örgütsel vatandaşlık davranışlarının bazı demografik değişkenlere (yaş, cinsiyet, medeni hal, öğretmenlik süresi) göre değişip değişmediği de araştırılmıştır. Araştırma tarama modeli ile gerçekleştirilmiş olup İstanbul ilinde çalışan ve tesadüfi olarak seçilen 610 devlet ortaokulu öğretmeni ile 398 özel ortaokul öğretmeni üzerinde gerçekleştirilmiştir. Analiz bulgularına göre öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı sergileme eğilimleri bazı demografik özelliklere (yaş, cinsiyet, medeni hal, öğretmenlik süresi) göre değişmemektedir. Bunun yanında devlet okullarında ve özel okullarda çalışan ortaokul öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışı gösterme seviyeleri “yüksek” olarak tespit edilmiştir. Örgütsel vatandaşlık davranışının alt boyutları incelendiğinde ise hem devlet okullarında hem de özel okullarda çalışan ortaokul öğretmenleri en çok “vicdanlılık” davranışı sergilerken en az “sivil erdem” davranışını sergilemektedirler. Son olarak ise öğretmenlerin algıladıkları örgütsel vatandaşlık davranışları çalışılan okul türü (devlet / özel) değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Özel okullarda çalışan ortaokul öğretmenlerinin devlet okullarında çalışan ortaokul öğretmenlerine nazaran daha fazla örgütsel vatandaşlık davranışı gösterdikleri ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Vatandaşlık Davranışı, Devlet Okulu, Özel Okul, Ortaokul Öğretmenleri.

A Research about Organizational Citizenship Behaviors of Secondary Teachers in Public and Private Schools

Abstract

This study determined the public and private secondary school teachers' perceived organizational citizenship behaviors and examined whether teachers' organization citizenship behaviors differ according to the school type (public / private). Also it is investigated that whether perceived organizational citizenship behaviors of teachers' change according to some demographic variables (age, gender, merital status, teaching experience). This research is a survey model and its sample is consisted of 610 public school teachers and 398 private school teachers randomly chosen in Istanbul. According to the findings of the analysis, teachers' organizational citizenship behaviors don't change based on some demographic characteristics. On the other hand secondary teachers in public and private schools show “high” level of organizational citizenship behaviors. When the dimensions of organizational citizenship behavior are examined, it is determined that secondary teachers in both public and private schools show mostly the “conscientiousness” behavior but at least “civic virtue” behavior. Finally, their perceived organizational citizenship behaviors show a significant difference by school type (public / private) of the teachers worked. Secondary teachers working in private schools show organizational citizenship behaviors more than the secondary teachers working in public schools.

Keywords: Organizational Citizenship Behavior, Public School, Private School, Secondary Teachers.

Giriş

Artan rekabet ve hızlı değişen çevre koşullarından dolayı işletmelerin hayatlarını devam ettirebilmelerinde biçimsel görev tanımları yetersiz kalmaktadır. Bu noktada ise örgütsel vatandaşlık davranışı olarak adlandırılan kavram önem kazanmaktadır. Literatür taraması yapıldığında örgütsel vatandaşlık davranışı genel olarak, örgüt üyelerinin biçimsel görev tanımlarında olmayıp örgütlerin toplam performansına olumlu olarak etki eden davranışlar olarak ifade edilmektedir (McKenzie, 2011). Kısacası günümüzde örgütlerin etkili bir performans gösterebilmeleri için çalışanların biçimsel görev tanımlarında olmayan sorumlulukları üstlenmeleri de gerekmektedir (DiPaola & Hoy, 2005). Örgütsel vatandaşlık davranışına bir eğitim örgütü olan okullar açısından bakıldığında ise, öğrenci, öğretmen, yönetici ve okulla ilgili tüm kişilerin davranışlarının okulun amaçlarını gerçekleştirebilmesi ve etkili okulların sağlanabilmesi adına oldukça önemli olduğu belirtilmektedir (Sezgin, 2005).

Bu çalışmada örgütsel vatandaşlık davranışı kavramı, bu kavrama ait boyutlar, bir eğitim örgütü olan okullarda örgütsel vatandaşlık davranışlarının öğretmenler tarafından ne şekilde ortaya çıkabileceği ve ortaya çıkması için gereken belirleyici faktörler, öğretmenlerin bazı demografik özelliklere ve okullarının türüne (devlet / özel) göre örgütsel vatandaşlık davranışını algılama düzeylerinin değişip değişmediği incelenecektir.

Örgütsel Vatandaşlık Davranışı

Örgütsel vatandaşlık davranışının önem kazanmasına katkı sağlayan araştırmacıların başında Chester I. Barnard'ın görüşleri gelmektedir. Barnard (1938), rol dışı davranışlar kavramını ele almış olup bunu “bireylerin örgüt içinde işbirliği içinde çalışmak için istekli olmaları” şeklinde dile getirmiştir. Daha sonra Barnard (1938), iş birliği kavramını “örgütün çıkarlarını korumak amacıyla hiçbir ödül beklemezsizin gönüllü olarak çalışma, hatta örgütün çıkarlarını kendi çıkarlarının üzerinde görme anlayışı” olarak ifade etmiştir. Yani örgütün etkili ve verimli çalışabilmesi için resmi olarak belirlenmiş iş tanımlarında bulunan rollerin ötesine çıkan davranışların gerekli olduğu düşüncesini ilk ortaya koyanın Barnard (1938) olduğu görülmektedir. Ardından Katz (1964) ise ekstra rol davranışı kavramını kullanmış olup bunu “yenilikçi ve kendiliğinden yapılan davranışlar” şekline dönüştürerek zorunlu bir rol gerekliliğinden ayırt edilmesini sağlamıştır. Buradaki farklılığın temelini bu tür davranışların ekstra rol davranışları olarak ele alınıp bireylerin iş tanımlarında olmayıp örgüte katkı sağlamları oluşturmaktadır. Örneğin, çalışma arkadaşları ile işbirliği yapma, fazladan görevler konusunda istekli olma, işe yeni başlayan çalışanların işe ve örgüte alışmaları konusunda görev alma, diğer çalışanlara işlerini bitirme konusunda yardım etme veya işin gerektirdiğinden daha fazla çalışma için gönüllü olma gibi davranışlar örgütsel vatandaşlık davranışları olarak düşünülebilir (Borman & Motowidlo, 1993; akt: Harper & College, 2015, s. 2).

Örgütsel vatandaşlık davranışı kavramının ilk olarak 1983 yılında Dennis Organ tarafından literatüre kazandırıldığı görülmektedir. Örgütsel vatandaşlık davranışı genel olarak çalışanın iş sözleşmesinde belirtilmemiş ve isteğe bağlı yapılan davranışlar olarak ele alınmıştır. Alan yazın incelendiğinde en çok kabul görmüş tanımın Organ (1990) tarafından yapıldığı görülmektedir. Organ (1990) tarafından belirtilen tanıma göre örgütsel vatandaşlık davranışı, örgütlerin biçimsel ödül sistemlerinde doğrudan yer almayan fakat örgütün işlevlerini bir bütün olarak gerçekleştirmesine katkı sağlayan gönüllülük esasına dayalı davranışlardır. Gönüllük kavramı ile anlatılmak istenen ise, bireyin bu davranışları yapmasının veya yapmamasının ona herhangi bir ceza ya da ödül getirmeyeceği ve bu davranışların onun kişisel tercihi olduğudur (Organ, 1997). Örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilgili yapılan tanımlar incelendiğinde zaman zaman farklı görüşlere ve tanımlara rastlansa da temelde örgütsel vatandaşlık davranışının gönüllük esasına dayanan ve örgütün etkililiğine katkı sağlayan rol fazlası davranışlar olduğu konusunda fikir birliği mevcuttur.

Alan yazın incelendiğinde Organ (1988) tarafından örgütsel vatandaşlık davranışının beş boyutu olduğu tespit edilmiştir. Bunlar; yardımlaşma, vicdanlılık, centilmenlik, nezaket ve sivil erdemdir.

Örgütsel vatandaşlık davranışı konusunda artan araştırmalar neticesinde, Organ (1990) iki tane daha boyut ekleyerek boyut sayısını yediye çıkarmıştır. Sonradan eklenen boyutlar; barışı koruma ve destekleme olarak ifade edilmiştir. Barışı koruma boyutu, yapıcı olmayan kişilerarası çatışmaların önlenmesi, çözülmesi ve azaltılmasını amaçlayan davranışları kapsamaktadır. Destekleme boyutu ise, çalışanların başarıları ve mesleki gelişimleri için destekleyici söz ve davranışları ifade etmektedir (McKenzie, 2011, s.109).

Bu boyutlara ilişkin açıklamalar ve okullarda boyutların ortaya çıkışı aşağıdaki bölümde açıklanmaktadır.

Okullarda Örgütsel Vatandaşlık Davranışı

Örgütsel vatandaşlık davranışlarının örgütlerin etkili bir şekilde devam etmesine katkı sağlaması beklenmektedir. Okullar da yine birer örgüt olarak değerlendirildiğinde okullardaki başarının daha üst düzeye çıkarılabilmesi ve okulun amaçlarına katkıda bulunabilmesi açısından örgütsel vatandaşlık davranışlarını okullarda öğretmenlerin nasıl sergilediğinin incelenmesi önemli görülmektedir. Bunun için öncelikle Organ'ın (1988) örgütsel vatandaşlık davranışı için geliştirdiği beş boyutun tanımları gözden geçirilmiş daha sonra bu beş boyutun eğitim örgütleri olan okullarda öğretmenler tarafından nasıl uygulanabileceği konusunda örnekler verilerek kısa açıklamaları yapılmıştır.

İlk boyut olan yardımlaşma boyutu, bir örgütte çalışan kişilerin diğer çalışanlara karşılaştıkları sorunlarla ilgili olarak yardımcı olma (iş programı yoğun olan çalışma arkadaşlarına yardımcı olmak gibi) davranışı olarak ifade edilmektedir (Becker &

Randall, 1994). Öğretmenler yardımlaşma boyutu çerçevesinde öğretmenlik mesleğine yeni başlayan veya okula yeni gelen öğretmenlere, öğretmenliğe ve okula uyum sağlamalarını kolaylaştırma, okula ait kural ve prosedürleri anlatma, okul kültürünü tanıtmaya gibi genel anlamda sosyalleşme sürecinde yardımcı olmaktadır. Bu davranışlar örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilişkili olmakla beraber okulun etkililiğine de katkıda bulunabilir (Sezgin, 2005). Öğretmenlik mesleğine yeni başlayan öğretmenler özellikle sınıf yönetimi ve bürokratik işler konusunda sıkıntı yaşayabilmektedirler. Örneğin, derse girilen sınıftaki öğrencilerin farklı özellikleri olabilmekte ve yeni atanan öğretmenler bunlardan habersiz olduklarında öğrencilere yaklaşım tarzları da öğrencilerin gelişimlerini olumsuz yönde etkileyecek şekilde olabilmektedir. Okulda uzun süredir görev yapan öğretmenler bu konularda bilgi sahibi olduklarında mutlaka bu bilgilerini okula yeni atanan öğretmenlerle de paylaşmalıdırlar. Bunun yanında bürokratik işler genellikle üniversitelerde eğitim şeklinde verilmemektedir. Kişi atandıktan sonra bu işlere yavaş yavaş adapte olacaktır. Bu süreçte de yine deneyimli öğretmenler mesleğe yeni başlayan öğretmenlere yardımcı olup onların adaptasyonlarını artırabilirler. Yardımlaşma sayesinde okulda işlerin daha çabuk ve etkili bir şekilde yürüyeceği söylenebilir.

İkinci boyut olan vicdanlılık ise işin gerektirdiğinden fazlasını yapma davranışıdır. Görev ve sorumluluğunun üstünde bir performans gösterme zaman zaman ileride çıkabilecek problemleri önleyebilmektedir (Organ, 1988). Vicdanlılık boyutu çerçevesinde öğretmenler disiplinli bir şekilde okullarına gelip devamsızlık göstermezler, okuldaki zamanlarını iyi değerlendirip verimlilik esasına göre çalışırlar, işyerine zamanında gelme, zamanında derse girme gibi kurallara bağlı olarak hareket ederler. Bunun yanında sınıftaki etkinlikler için belirlenen süreyi etkili kullanıp bilimsel öğrenme zamanını artırırlar (Sezgin, 2005). Bunun yanında hafta sonu öğretmenlerin ev ziyaretleri yaparak öğrencilerin velileri ile görüşmeleri, onlara öğrenciler hakkında bilgi vermeleri ve onları yönlendirmeleri bu kapsamda değerlendirilebilir.

Üçüncü olarak centilmenlik boyutu Organ'a (1988) göre, şikâyet veya dedikodu gibi negatif düşünce ve davranışların engellenmesini ifade etmektedir. Podsakoff ve diğerleri (2000) bu boyut kapsamında çalışanların olumsuz durumlar karşısında bile olumlu tutum sergileyebilme, örgütün çıkarları için gerekirse kendi çıkarlarından vazgeçebilme gibi davranışları da ele almışlardır. Bu boyut çerçevesinde öğretmenlerin gerçekleştirdiği davranışlar arasında karşılaşılan güçlükleri sorun etmeden enerjilerini yapabilecekleri başka şeyler üzerinde yoğunlaştırma ve sahip olunan zamanın büyük kısmını olumlu işlere harcama yer almaktadır (Sezgin, 2005). Öğretmenlerin yönetim veya velilerden aldığı olumsuz tepkilere rağmen enerjilerini öğrencilerin öğrenmesi ve okulun başarısı için kullanmaları bu boyut çerçevesinde değerlendirilebilecek davranışlar arasındadır.

Dördüncü boyut olan nezaket boyutu, Podsakoff ve diğerlerine (2000) göre, problemlerden kaçınma ya da problemleri önleme, olası sorunların etkisini azaltmak için tedbirlerin alınması gibi davranışlar üzerinde odaklanmaktadır. Bu boyut

öğretmenler açısından değerlendirildiğinde öğretmenlerin karşılaşacakları sorunlar ve alınan kararlar konusunda meslektaşlarını bilgilendirdikleri, okul yönetimi ile gerekli bilgileri paylaştıkları ve öğrencilere ve velilere gerektiğinde okulla ilgili durumları haber verdikleri görülmektedir. Nezaket boyutunun içerisinde yer alan bu bilgilendirmeler aynı zamanda okuldaki iletişimi de kolaylaştırmaktadır (Sezgin, 2005). Öğrencilere ve velilere sınavlar, toplantılar veya aktivitelerin zamanında duyurulması ve onların fikirlerinin alınması bu boyut kapsamında değerlendirilebilir.

Son olarak sivil erdem boyutu, örgüte yüksek düzeyde bir ilgi ve örgüte duyulan bağlılıkla ilişkilidir. Bu davranış, kişisel maliyeti yüksek de olsa yönetimin karar verme süreçlerine aktif olarak katılmada istekli olma (toplantı ve diğer aktivitelere katılma, örgütün geleceğinin iyi olması için izlenmesini düşündüğü stratejiler hakkında düşüncelerini paylaşma, insanları bu konuda ikna etmeye çabalama gibi) örgüt çevresinde yer alan fırsatları ve tehditleri izleme (örgütü etkileyebilecek endüstri kolundaki değişikliklere hâkim olma gibi) ve örgüt için en iyisini düşünüp örgütün çıkarlarına üst düzeyde önem vermek (yangın tehlikesi durumlarını bildirip kapıları kilitlemek gibi) şeklinde gözlemlenebilmektedir (Podsakoff, MacKenzie, Piane & Bachrach, 2000). Bu tanıda kastedilen örgüt, okulu temsil etmektedir. Öğretmenlerin sivil erdem boyutuna ilişkin davranışları arasında düzenlenen toplantı ve eğitim etkinliklerine düzenli olarak katılma, okulda düzenlenen sosyal faaliyetlere katılma ve destek olma gibi davranışlar yer almaktadır (Allison, Voss & Dryer, 2001).

Örgütsel vatandaşlık davranışını sergileme eğilimlerinin yüksek olduğu öğretmenlerin çalıştığı okulların daha verimli ve bu okullarda öğrenim gören öğrencilerin daha başarılı olduğu ortaya koyulmuştur. Bu tür okullarda çalışan öğretmenler öğrencilere ve meslektaşlarına yardım etme konusunda daha istekli olmakta, müfredata yenilikçi yaklaşımlar uyarlamaya çalışmakta, okul çıkışlarında okul işleri için vakit ayırmakta, öğrencilerin başarılı olmaları için farklı stratejiler denemekte ve kişisel sorumluluk almaktadırlar (DiPaola & Hoy, 2005).

Literatürde en çok kabul gören boyutlar Organ'ın (1988) geliştirdiği boyutlar olduğundan bu araştırma da bu beş boyut üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bundan sonraki bölümde öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışının öğretmenler tarafından algılanan belirleyicilerinin neler olduğu üzerinde durulacaktır.

Örgütsel Vatandaşlık Davranışının Öğretmenler Tarafından Algılanan Belirleyicileri

Örgütsel vatandaşlık davranışlarının öğretmenler tarafından algılanan belirleyicileri üç ana başlık altında toplanabilmektedir. Bunlar; kişisel, örgütsel ve liderlik özellikleridir (Oplatka, 2006).

Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı sergilemelerine neden olan etmenlerden ilki kişisel belirleyiciler ya da kişisel özellikler olarak ele alınabilir. Öğretmenlik mesleğini yapan çoğu öğretmen bu davranışları içgüdüsel olarak yaptıklarını, öğrencilerin öğrenmelerinin ve gelişmelerinin onlara büyük haz verdiğini,

manevi açıdan yüksek derecede tatmin duyduklarını ve öğretmenliğin hayatlarının anlamı olduğunu savunmaktadırlar (Oplatka, 2006). Diğer meslek gruplarına (mu-hasebe, insan kaynakları, lojistik, satış, vb.) bakıldığında bu sektörlerde çalışan ki-şilerin farklı sektörlerde ve farklı görevlerde aynı işi yapma fırsatları olabilmekte-dir. Örneğin işletme fakültesinden mezun olan bir kişi insan kaynakları bölümünde çalışabileceği gibi şartların değişmesi durumunda muhasebe ya da pazarlama alanlarına da yönelebilmektedir. Endüstri mühendisliği bölümünden mezun olan bir başka kişiyi ele aldığımızda da yine lojistik veya yazılım gibi bölümlerde iş imkânları bulabilmektedir. Burada öğretmenlik mesleğini diğer mesleklerden ma-nevi yönden ayıran farklı bir durum söz konusudur. Öğretmenlik mesleği ile aynı duyguların yaşanabileceği başka bir meslek bulmak oldukça güçtür. Öğretmenlerin çoğu yaşadıkları bu duyguyu maddiyatla veya herhangi başka bir ödülle değişmemek-tedirler. Bu sebeple öğretmenler ister istemez kişisel özelliklerinden dolayı örgütsel vatandaşlık davranışı sergileyebilmektedirler. Bunun yanında öğretmenlerden diğer insanları da düşünen, yardımsever bir kişilik yapısına sahip olanların da örgütsel vatandaşlık davranışı gösterme eğilimleri yüksek olmaktadır. Bu yardımseverlik sadece okul ve sınıf ortamında değil, günlük yaşantılarına da etki edecek şekilde yansımaktadır (Oplatka, 2006). Örneğin, diğer insanlara bir şeyler öğretmeyi okul dışına taşıyan öğretmenler vardır. Çevreleri tarafından sürekli “burada da öğretmen olduğunu gösterdin” gibi cümlelerle karşılaşmalarına rağmen bu duruma engel ola-mazlar. Kişi ile öğretmenlik mesleği bütünleşmiş olup bu tür öğretmenlerin meslekle-rini okulda bırakmaları ve günlük yaşantılarında farklı davranışları oldukça zordur. Öğretmenlerin yine birçoğu işlerine karşı yüksek derecede bağlılık duymaktadırlar. Genellikle öğretmenler işlerini en iyi şekilde yerine getirmek için yüksek ahlaki de-ğerlere sahip olmakta ve bunun sonucunda kendilerini ciddi bir sorumluluk altında görmektedirler. Bu yapıya sahip öğretmenlerin de yine örgütsel vatandaşlık davranı-şı sergileme düzeyleri yüksek olacaktır (Oplatka, 2006). Örneğin, anlatacağı dersin hazırlığını yapan bir öğretmen öğrencilerin neyi, nasıl ve ne kadar sürede öğrenebi-leceklerini sürekli kafasında düşünür, konuları ilgi çekici hale getirmenin yollarını arar, hangi ödevleri vereceğini, hangi etkinlikleri yaptıracağını analiz eder ve ona göre dersini planlarsa örgütsel vatandaşlık davranışı sergilemiş olacaklardır. Çünkü bu durumun sonucunda ek bir gelir veya bir ödül söz konusu değildir. Burada öğret-men için önemli olanın öğrencilerin başarıları ve her bakımdan gelişmeleri olarak düşünülebilir.

Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı sergilemelerine neden olan etmenlerden ikincisi ise örgütsel etkenler olarak belirtilmektedir. Bu etkenlerin için-de iyi bir okul atmosferi, yeni atanan veya okula yeni gelen öğretmenlerle olan pozitif iletişim ve örgütsel vatandaşlık davranışını destekleyen faktörlerden oluşan okul ik-limi yer almaktadır. Okuldaki öğretmenlerin arasında sıcak bir diyalog varsa, öğret-menler birbirleri ile çalışmaktan keyif alıyorsa, okul içinde yemeklerde ve teneffüs aralarında sosyallik gelişmişse fakat okul işleri kesinlikle aksatılmıyorsa o okuldaki

öğretmenler de daha fazla örgütsel vatandaşlık davranışı sergileyebilmektedirler (Oplatka, 2006). Ayrıca okul ikliminin olumlu ve sağlıklı olması okulun amaçlarına etkili bir şekilde ulaşmasını sağlamaktadır. Bunun için ise öğrencilere karşı yüksek başarı beklentisi içinde olunması, öğretmenlerin birbirleri ile olumlu iletişim kurup yeni düşüncelere açık olmaları ve çalışanların birbirlerine güven duymaları gibi özellikler gerekmektedir (Özdemir, Sezgin, Şirin, Karip & Erkan, 2010).

Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı sergilemelerine neden olan etmenlerden üçüncüsü ise yönetici davranışları veya liderlik özellikleri şeklinde ifade edilmektedir. Yöneticilerin öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı sergilemeleri konusunda zorlama yapmaları oldukça güçtür. Ayrıca zorlama ile yapılan bir davranışın verimli olması da beklenmemektedir. Fakat yöneticiler öğretmenleri yenilikleri başlatmaları konusunda cesaretlendirebilir veya onların eğitim projelerinde yer almalarını sağlayabilirler. Bu sayede öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı göstermelerini sağlamış olacaktırlar (Oplatka, 2006). Okul yöneticileri öğretmenlerin katılmalarını istedikleri birtakım yarışmalar, sempozyumlar veya eğitimle ilgili etkinlikler olduğunda doğrudan bir üst yazı gönderip onları mecbur tuttuklarında yapılan iş de öylesine sadece bir görevi yerine getirmiş olmak için yapılmış olacaktır. Bunun yerine okul yöneticilerinin öğretmenlerin ilgi ve yeteneklerini iyi tespit etmesi ve onları bu tür etkinliklere katılmaları konusunda cesaretlendirip motive etmeleri gerekmektedir ki öğretmenler de kendilerine güvenildiğini, değer verildiğini ve kendilerinin önemli olduklarını hissetsinler. Bu şekilde davranan okul yöneticilerinin bulunduğu okullarda öğretmenler yaptıkları işleri keyifli, verimli ve başarılı sonuçlara imza atarak yapabileceklerdir. Aksi bir durumda ise ortaya çıkan işlerin büyük ihtimalle özensiz, baştan sağma ve verimsiz olacağı söylenebilir. Yöneticilerin öğretmenlere olumlu geri bildirim vermesi onların örgütsel vatandaşlık davranışı gösterme eğilimlerini artırırken olumsuz geri bildirim vermesi veya olumlu geri bildirim eksikliği ise öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı göstermelerinden tamamen vazgeçmeleri anlamına gelmemekle birlikte öğretmenlerin hayal kırıklığına uğramalarına ve motivasyonlarının azalmalarına sebep olabilmektedir (Oplatka, 2006). Podsakoff ve diğerleri (2000) yaptıkları çalışmalarında çalışanlara işleri konusunda geri bildirim verme ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki tespit edilmiştir. Olumsuz geri bildirim verilmesi veya olumlu geri bildirim yeterli düzeyde verilmemesi öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı göstermelerine engel olmayabilir. Fakat mesleğini icra ederken ekstra çaba gösteren ve bir ödül beklentisi olmadan çalışmalarına üst düzeyde devam eden bir öğretmenin yöneticisinden hiçbir olumlu geri bildirim görmediğinde belli bir zaman sonra performansında bir düşüş meydana gelebilir. Ancak yaptıklarının görüldüğünü ve anlaşıldığını hisseden, bu konuda olumlu geri bildirimler alarak doğru yolda olduğunu düşünen bir öğretmen bu davranışları yapmaya devam edecektir. Bunlara ek olarak demokratik ve katılımcı bir lider olan yöneticiler, öğretmenlerin okul ile ilgili kararlarda fikirlerini alır ve onların okulun işleyişi ile ilgili konularda aktif olarak görev almalarını sağlarlar. Okul

yöneticileri aldıkları kararlara öğretmenleri kattıkları zaman öğretmenler de kendilerini okulun bir parçası olarak görmekte ve kendilerini değerli hissetmektedirler. Bunun sonucunda da öğretmenler yöneticilerin aldıkları kararların arkasında durup ona göre davranış göstereceklerdir. Farklı bir okulda, okul yöneticileri tüm önemli kararları kendileri alır, öğretmenlerin sadece bu kararlara uymalarını beklerlerse öğretmenler sadece üzerlerine ne düşüyorsa onu yapıp ekstra bir rol davranışı göstermeyeceklerdir (Oplatka, 2006). Çalışanlar yöneticileri tarafından kendilerine adil ve destekleyici bir şekilde davranıldığında kurumlarına karşı kendilerini sorumlu hissedecekler ve örgütsel vatandaşlık davranışlarını gösterme konusunda istekli olabileceklerdir (Diana, Rietmann, & Jonas, 2008). Burada sözü edilen durumu destekler nitelikte olan Wong ve diğerleri'nin (2003) yaptıkları araştırma sonuçlarına göre de çalışanlarını destekleyen ve koruyan bir liderlik tarzı ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Oplatka (2006), okul yöneticilerinden duygusal, düşünceli olanlar, dinlemeyi bilenler ile empati kuranların okullarındaki öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı konusunda daha istekli olduklarını savunmaktadır. Bu tip liderlik davranışlarına sahip yöneticilerin bulunduğu okullarda çalışan öğretmenler okullarına duygusal olarak da bağlanmaktadır. Okullarına duygusal olarak bağlanan öğretmenler okul başarısı ve etkinliği adına yapabilecekleri davranışları yerine getirip okulun imajını güçlendirme bakımından yarar sağlayabilmektedirler.

Çalışmanın bu bölümünde öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışını göstermelerine neden olan etmenler açıklanmış olup, aşağıda Tablo 1'de öğretmenlerin gösterdikleri örgütsel vatandaşlık davranışlarının belirleyicileri ve bu belirleyicilere yönelik örnekler verilmiştir.

Tablo 1

Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışının belirleyicileri ve bu belirleyicilere yönelik örnekler

Belirleyiciler	Örnekler
Kişisel Belirleyiciler	Öğretmenin meslek sevgisi
	Başkalarını düşünen bir kişilik yapısı
	İşe karşı yüksek derecede bağlı olma
Okul iklimi ve atmosferi	Olumlu bir atmosfer
	Örgütsel vatandaşlık davranışını teşvik edici aktiviteler
	Değişiklikleri başlatma ve yenilikleri teşvik etme
Liderlik özellikleri	Çalışanlara olumlu geri bildirim verme
	Demokratik ve katılımcı liderlik
	Çalışanlara karşı olumlu duygu besleme

Kaynak: Oplatka, I. (2006). Going Beyond Role Expectations: Toward an Understanding of the Determinants and Components of Teacher Organizational Citizenship Behavior. *Educational Administration Quarterly*, 42 (3), s.406.

Araştırmanın bundan sonraki bölümlerinde araştırmanın amacı, evreni ve örnekleme, modeli, araştırmada kullanılan veri toplama aracı, bu aracın güvenilirlik, geçerlik ve faktör analizi, toplanan verilerin analizi, elde edilen bulgulara ve son olarak da sonuç bölümüne yer verilecektir.

Devlet Okullarında ve Özel Okullarda Ortaokul Öğretmenlerinin Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarına İlişkin Bir Araştırma

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı İstanbul ilinde devlet okullarında ve özel okullarda çalışan ortaokul öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışlarına ilişkin algılarını ortaya çıkarmaktır. Bunun için araştırmada yanıtı aranan sorular aşağıdaki şekildedir:

- ❖ Devlet okullarında çalışan ortaokul öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışı algıları demografik değişkenlere göre (cinsiyet, yaş, medeni hal, öğretmenlik süresi) değişmekte midir?
- ❖ Özel okullarda çalışan ortaokul öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışı algıları demografik değişkenlere göre (cinsiyet, yaş, medeni hal, öğretmenlik süresi) değişmekte midir?
- ❖ Devlet okullarında çalışan ortaokul öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışı ve örgütsel vatandaşlık davranışının alt boyutları ile ilgili algıları nasıldır?
- ❖ Özel okullarda çalışan ortaokul öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışı ve örgütsel vatandaşlık davranışının alt boyutları ile ilgili algıları nasıldır?
- ❖ Öğretmenlerin sergiledikleri örgütsel vatandaşlık davranışları okul türüne (devlet / özel) göre farklılaşmakta mıdır?

Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini İstanbul ilinde Millî Eğitim Bakanlığının yetkisi altında bulunan devlet okulları ile özel okullarda çalışan ortaokul öğretmenleri oluşturmaktadır. 2014- 2015 eğitim- öğretim yılı devlet okulu ve özel okulda çalışan öğretmen sayıları Millî Eğitim Bakanlığı İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğünde Strateji Geliştirme Bölümü tarafından hazırlanan “Millî Eğitim İstatistikleri (2014-2015)” bilgilerinden elde edilmiştir. Araştırma iki alt evrenden oluşmaktadır. Birinci alt evren 2014-2015 eğitim- öğretim yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi sınırları içindeki tüm ilçelerde toplam 1159 devlet okulunda görevli 31482 ortaokul öğretmeninden oluşmaktadır. İkinci alt evren ise yine tüm ilçelerde toplam 328 özel okulda görevli

7129 ortaokul öğretmeninden oluşmaktadır(Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim,2014-2015, 2015). Araştırma evreninin tamamına ulaşamayacağı ve elde edilen sonuçların genellenebilmesi adına örneklem alma yoluna gidilmiştir. Örneklem büyüklüğü belirlenirken “farklı büyüklükteki evrenler için kuramsal örneklem büyüklükleri tablosunda” %95 güven aralığında ve %5 hata payı için 1000 kişilik evrende 278; 5000 kişilik evrende 357; 50000 kişilik evrende 381 örneklem uygun görülmektedir (Balci, 2006). Buna göre devlet okulları 31482 kişilik araştırma evreni için 610 ortaokul öğretmeni, özel okullar ise 7129 kişilik araştırma evreni için 398 ortaokul öğretmeni ile temsil edilmişlerdir.

Özet olarak araştırma, çalışma evrenine bağlı olarak İstanbul ilindeki tüm ilçelerden tesadüfi olarak seçilen 1008 öğretmenin görüşleri temel alınarak yapılmıştır. Her iki örneklem grubuna da aynı ölçekler uygulanmış olup katılımcıların kimlikleri gizli tutulmuştur.

Örneklemede yer alan öğretmenlerin yaş, cinsiyet, medeni hal ve öğretmenlik süresi değişkenlerine ait betimleyici istatistikler aşağıda Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2

Örneklemede Yer Alan Öğretmenlerin Yaş, Cinsiyet, Medeni Hal ve Öğretmenlik Süresi Değişkenlerine Göre Dağılımı

Değişken	Değerler	Devlet		Özel		Toplam	
		N	%	N	%	N	%
Yaş	21-30	243	%24	166	%16	409	%41
	31-40	253	%25	181	%18	434	%43
	41 ve üzeri	114	%11	51	%5	165	%16
	Toplam	610	%61	398	%39	1.008	%100
Cinsiyet	Kadın	409	%41	257	%25	666	%66
	Erkek	201	%20	141	%14	342	%34
	Toplam	610	%61	398	%39	1.008	%100
Medeni Hal	Evli	381	%38	249	%25	630	%63
	Bekâr	229	%23	149	%15	378	%38
	Toplam	610	%61	398	%39	1.008	%100
Öğretmenlik Süresi	0-5 yıl	246	%24	143	%14	389	%39
	6-10 yıl	129	%13	119	%12	248	%25
	11 yıl ve üstü	235	%23	136	%13	371	%37
	Toplam	610	%61	398	%39	1.008	%100

Tablo 2’de görüldüğü gibi devlet okullarında çalışan 610 ortaokulu öğretmeninden yaşları 21-30 arasında olan 243 kişi (%24), 31-40 arasında olan 253 kişi (%25), 41 ve üzeri olan 114 kişi (%11) bulunmaktadır. Özel okulda çalışan 398

ortaokul öğretmeninden ise yaşları 21-30 arasında olan 166 kişi (%16), 31-40 arasında olan 181 kişi (%18), 41ve üzeri olan 51 kişi (%5) bulunmaktadır.

Devlet okullarında çalışan 610 ortaokul öğretmeninden 201'i erkek (%20) 409'u kadınlardan (%41) oluşmaktadır. Özel okulda çalışan 398 ortaokul öğretmeninden ise 141'i erkek (%14), 257'si kadınlardan (%25) oluşmaktadır.

Devlet okullarında çalışan 610 ortaokul öğretmeninden 229'u bekâr (%23) olup 381'i evli (%38) öğretmenlerden oluşmaktadır. Özel okulda çalışan 398 ortaokul öğretmeninden ise 149'u bekâr (%15), 249'u evli (%25) öğretmenlerden oluşmaktadır.

Devlet okullarında çalışan 610 ortaokul öğretmeninden 246'sının (%24) 0-5 yıllık, 129'unun (%13) 6-10 yıllık 235'inin (%23) ise 11 yıl ve üstü öğretmenlik sürelerine sahip olduğu görülmektedir. Özel okulda çalışan 398 ortaokul öğretmenin ise 143'ü (%14) 0-5 yıllık, 119'u (%12) 6-10 yıllık, 136'sı (%13) ise 11 yıl ve üstü öğretmenlik sürelerine sahiptirler.

Araştırmanın Modeli

Tarama modelleri, geçmişte veya günümüzde var olan bir durumu betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 1995). Bu çalışmada devlet okulları ve özel okullarda çalışan öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı sergileme eğilimlerinin okul türüne ve bazı demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığının ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Araştırma, devlet okulları ile özel okullarda çalışan ortaokul öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışı konusundaki düşünceleri geçmişte veya günümüzde meydana gelen durumu betimlemeye yönelik olduğundan tarama modelinde bir çalışmadır (Karasar, 1995).

Çalışmada elde edilecek sonuçların devlet okullarında ve özel okullarda görev yapan öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı sergilemelerinde ne gibi değişkenlerin etkili olabileceği ve örgütsel vatandaşlık davranışı sergileme eğilimlerinin devlet okullarında ve özel okullarda nasıl algılandığı konusunda yararlı bilgiler sunabileceği düşünülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri örgütsel vatandaşlık davranışının Organ'ın (1988) geliştirdiği beş boyut üzerinden hazırlanan, Podsakoff ve arkadaşları (1990) ile Moorman'ın (1991) geliştirdiği örgütsel vatandaşlık ölçeği ile toplanmıştır. Ölçeğin Türkçeye çevrilmesi ise Polat (2007) tarafından gerçekleştirilmiştir.

Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ölçeğinin Güvenilirlik, Geçerlik ve Faktör Analizi

Güvenilirlik analizi doğrultusunda yapılan analizde örgütsel vatandaşlık davranışı ölçeğinin tamamına ve alt boyutlarına ait Cronbach α değerleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3

Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ölçeği İçin Güvenilirlik Katsayıları

Ölçek	Cronbach α
Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ölçeği	,89
Yardımseverlik	,84
Centilmenlik	,75
Vicdanlılık	,84
Sivil Erdem	,84

Sosyal bilimlerde Cronbach α değerlerinin 0,70'den büyük olması güvenilirlik için yeterli görülmektedir (Baum & Wally, 2003). Örgütsel vatandaşlık davranışına ve örgütsel vatandaşlık davranışının alt boyutlarına ait Cronbach α değerlerinin 0.70'in üzerinde olması bu ölçeğin güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir. Örgütsel vatandaşlık davranışı ölçeğinin geçerliğini test etmek amacıyla yapılan açıklayıcı faktör analizinin uygulanabilirliğine yönelik test sonuçlarına göre KMO test değerinin 0,60'ın üstünde olduğu ve Bartlett testi sonucunun da anlamlı ($p < 0.05$) olduğu görülmektedir. Buradan örgütsel vatandaşlık davranışı ölçeği için faktör analizi yapılabileceği sonucu çıkmaktadır. Ölçeğe açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Bu analiz sonucunda yardımseverlik ve nezaket boyutları tek boyut altında toplanmıştır. Alan yazında yapılan incelemeler sonucunda yardımlaşma ve nezaket boyutlarının birbiri ile oldukça ilişkili olduğu varsayılmış ve her iki davranışın da diğerlerine yardım etme davranışını içine aldığı belirtilmiştir. Başka bir deyişle gerçekte beş boyutu olan ölçek dört boyut üzerinden değerlendirilmiştir.

Analiz sonucunda ölçeğin dört faktörden oluştuğu tespit edilmiştir. Birinci faktör varyansın %39,757'sini; ikinci faktör varyansın %9,173'ünü, üçüncü faktör varyansın %8,575'ini ve dördüncü faktör varyansın %6,711'ini açıklamaktadır. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans ise %64,216'dır. Sonuçlar genel olarak ölçeğin özgün yapısı ile örtüşmektedir. Hiç bir maddenin faktör yükü 0,50'nin altında olmadığından ölçekteki tüm maddeler değerlendirilmeye alınmıştır. Ölçeğin Türkçeye uyarlanmış şekli 20 maddeden oluşmakta olup 1'den (kesinlikle katılmıyorum) 5'e (kesinlikle katılıyorum) kadar derecelendirilmiş beşli likert tipi bir ölçektir. Bu sonuçlara göre ölçeklerde yer alan tüm ifadelerin faktör yüklerinin 0,50 üzerinde olması maddelerin içinde bulunduğu yapı ile uyum sağladığını göstermektedir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi için öncelikle toplanan veriler elektronik ortama yüklenmiş ve SPSS 21.0 istatistik programında analiz edilmiştir. Analiz ve değerlendirme aşamasına geçilmeden önce puanların histogramları çizilmiş ve One Sample Kolmogorow-Smirnow testi ile normal dağılıma uygun olduğu görülmüştür. Analiz ve değerlendirme aşamasında istatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edilmiş olup betimsel istatistikler, aritmetik ortalama, standart sapma, t- testi ve Anova analizi kullanılmıştır. Aritmetik ortalamaların yorumlanması sırasında bazı aralıklar temel alınmıştır. Bu aralıklar eğer 1.00-1.79 ise “çok düşük”, 1.80-2.59 ise “düşük”, 2.60-3.39 ise “orta”, 3.40-4.19 ise “yüksek” ve son olarak 4.20-5.00 ise çok “yüksek” olarak kabul edilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde ilk önce devlet okullarında ve özel okullarda çalışan ortaokul öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışına ilişkin algılarının bazı demografik özelliklere (yaş, cinsiyet, medeni hal ve öğretmenlik süresi) göre ve daha sonra da okul türüne göre (devlet / özel) değişip değişmediği belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 4’te devlet okulu ve özel okul ortaokul öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışları ile ilgili algılarının cinsiyet ve medeni hal değişkenlerine göre karşılaştırılmasına yönelik t-testi analizine yer verilmiştir.

Tablo 4

Devlet Okulu ve Özel Okulda Çalışan Ortaokul Öğretmenlerinin Örgütsel Vatandaşlık Davranışları İle İlgili Algılarının Cinsiyet ve Medeni Hale Göre Karşılaştırılması

			N	Ort.	Std. Sapma	t	df	p
DEVLET	Cinsiyet	Kadın	409	3,96	0,48	-,124	608	,901
		Erkek	201	3,96	0,52			
	Medeni Hal	Evli	381	3,99	0,49	1,92	608	0,055
		Bekâr	229	3,91	0,49			
ÖZEL	Cinsiyet	Kadın	257	4,17	0,59	,043	396	,966
		Erkek	141	4,17	0,71			
	Medeni Hal	Evli	249	4,13	0,70	-1,92	396	0,06
		Bekâr	149	4,25	0,52			

Tablo 4'te görüldüğü gibi hem devlet okullarında hem de özel okullarda çalışan ortaokul öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilgili algılarının cinsiyet ve medeni hal değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya çıkarılmıştır ($p>0,05$). Bu sonuca göre öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilgili algılarının cinsiyet ve medeni hal değişkenlerinden etkilenmediği söylenebilir.

Tablo 5'te devlet okulu ve özel okulda çalışan ortaokul öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilgili algılarının yaş ve öğretmenlik süresi değişkenlerine göre karşılaştırılması ile ilgili Anova sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 5

Devlet Okulu ve Özel Okulda Çalışan Ortaokul Öğretmenlerinin Örgütsel Vatandaşlık Davranışları İle İlgili Algılarının Yaş ve Öğretmenlik Süresine Göre Karşılaştırılması

Değişken		N	Ort	Std. Sapma	F	P
DEVLET	Yaş	21-30	243	3,93	0,696	,499
		31-40	253	3,98		
		41 ve üzeri	114	3,98		
	Öğretmenlik Süresi	0-5 yıl	246	3,91	2,09	0,12
		6-10 yıl	129	4,01		
		11 yıl ve üstü	235	3,98		
ÖZEL	Yaş	21-30	166	4,20	0,628	,534
		31-40	181	4,13		
		41 ve üzeri	51	4,21		
	Öğretmenlik Süresi	0-5 yıl	143	4,13	0,49	0,61
		6-10 yıl	119	4,20		
		11 yıl ve üstü	136	4,19		

Tablo 5'te görüldüğü gibi hem devlet okullarında hem de özel okullarda ortaokul öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilgili algılarının yaş ve öğretmenlik sürelerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya çıkarılmıştır ($p>0,05$). Bu sonuçlara göre öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilgili algılarının yaş ve öğretmenlik süresi değişkenlerinden etkilenmediği söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı algılarının okul türü (devlet / özel) değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine dair yapılan t-testi sonuçları ve örgütsel vatandaşlık davranışına ait toplam ortalama değerleri ile örgütsel vatandaşlık davranışının her bir alt boyutuna ait ortalamalar Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6

Devlet Okulu ve Özel Okulda Çalışan Ortaokul Öğretmenlerinin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışının Alt Boyutlarına İlişkin t-Testi Sonuçlarının Okul Türü Değişkenine Göre Karşılaştırılması

	Okul Türü	N	Std.		Std. Hata Ort.	t	df	p
			Ort.	Sapma				
Yardımseverlik	Özel	398	4,24	0,72	0,04	5,614	740	0,000*
	Devlet	610	3,99	0,60	0,02			
Centilmenlik	Özel	398	4,09	0,88	0,04	2,178	765	0,030*
	Devlet	610	3,98	0,76	0,03			
Vicdanlılık	Özel	398	4,28	0,82	0,04	3,254	1006	0,001*
	Devlet	610	4,11	0,76	0,03			
Sivil Erdem	Özel	398	4,02	0,80	0,04	6,301	1006	0,000*
	Devlet	610	3,73	0,69	0,03			
Örgütsel Vatandaşlık Davranışı	Özel	398	4,17	0,64	0,03	5,666	695	0,000*
	Devlet	610	3,96	0,49	0,02			

*p<0,05

Tablo 6'da görüldüğü üzere özel okulda çalışan ortaokul öğretmenleri örgütsel vatandaşlık davranışının yardımseverlik boyutunda =4,24 ile çok yüksek bir ortalamaya sahiptirler. Öğretmenler centilmenlik boyutunda =4,09 ile yüksek; vicdanlılık boyutunda =4,38 ile çok yüksek; sivil erdem boyutunda ise = 4,17 ile yüksek bir ortalama değeri göstermişlerdir. Özel ortaokulda çalışan öğretmenler örgütsel vatandaşlık davranışının alt boyutlarından en çok vicdanlılık davranışını göstermektedirler. Bu boyutun ardından yardımseverlik ve centilmenlik boyutları gelmektedir. Öğretmenlerin bu boyutlar arasında, en az gösterdikleri davranış ise sivil erdemdir. Bunun yanında toplam örgütsel vatandaşlık davranışı puanlarına bakıldığında özel ortaokulda çalışan öğretmenlerin ortalama =4,17 ile yüksek bir dereceye sahip oldukları görülmektedir.

Devlet okullarında çalışan ortaokul öğretmenlerinin ortalamaları incelenecek olursa öğretmenler, örgütsel vatandaşlık davranışının yardımseverlik boyutunda =3,99 ile yüksek bir ortalamaya sahiptirler. Öğretmenler centilmenlik boyutunda =3,98 ile yüksek; vicdanlılık boyutunda =4,11 ile yüksek; sivil erdem boyutunda ise =3,73 ile yüksek bir ortalama değeri göstermişlerdir. Devlet okulunda çalışan ortaokul öğretmenleri özel okuldaki öğretmenlerle benzerlik göstererek örgütsel vatandaşlık davranışının alt boyutlarından en çok vicdanlılık, en az sivil erdem davranışını göstermektedirler. Vicdanlılık boyutunun ardından yardımseverlik ve centilmenlik boyutları gelmektedir. Bunun yanında toplam örgütsel vatandaşlık davranışı puanlarına bakıldığında devlet okulunda çalışan ortaokul öğretmenlerin ortalama =3,96 ile yüksek bir dereceye sahip oldukları görülmektedir.

Ayrıca Tablo 6'ya göre okul türü (devlet / özel) değişkeni ile öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışına ve örgütsel vatandaşlık davranışının alt boyutlarına ilişkin algıları arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur ($p < ,05$). Aritmetik ortalama değerleri incelediğinde özel okullarda çalışan ortaokul öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışına ait tüm boyutlarından ve örgütsel vatandaşlık davranışı toplam puanından elde ettikleri ortalamalar devlet okulu öğretmenlerine göre daha fazladır.

Sonuç

Araştırmada, devlet okulları ve özel okullarda çalışan öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı sergileme eğilimlerinin ölçülmesi ve bu eğilimlerinin okul türü (devlet / özel) ve bazı demografik değişkenlere (yaş, cinsiyet, medeni hal ve öğretmenlik süresi) bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede İstanbul ilinin tüm ilçelerinde tesadüfi örnekleme yoluyla devlet okullarında çalışan 610 ortaokul öğretmeni ve özel okullarda çalışan 398 ortaokul öğretmeni olmak üzere toplam 1008 öğretmen üzerinde anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Toplanan veriler SPSS 21.0 istatistik programında analiz edilmiştir.

Elde edilen araştırma sonuçlarına bakıldığında öğretmenlerin sergiledikleri örgütsel vatandaşlık davranışlarının bazı demografik değişkenlere (yaş, cinsiyet, medeni hal, öğretmenlik süresi) göre değişmediği ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar Polat (2007)'nin çalışmasındaki sonuçlarla örtüşmektedir. Benzer şekilde Denholm P. J (2002) tarafından yapılan çalışmada öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları ile yaş, cinsiyet, öğretmenlik süresi ve branşları ile aralarında anlamlı bir ilişki olmadığı gözlemlenmiştir. Farklı sonuçların ortaya çıktığı araştırmalardan biri Celep ve diğerleri (2004)'ün araştırması olarak belirtilebilir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre erkeklerin bayanlara göre, yaşlı ve kıdemi fazla olan öğretmenlerin genç ve kıdemi daha az olan öğretmenlere göre daha fazla örgütsel vatandaşlık davranışı sergiledikleri ortaya çıkarılmıştır. Bir diğer farklı sonuca ulaşan araştırma ise Yücel ve Samancı (2009)'nin araştırmasıdır. Bu araştırmanın sonucunda cinsiyet ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiş olup erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere nazaran daha fazla örgütsel vatandaşlık davranışı sergiledikleri belirlenmiştir.

Araştırma sonuçlarından bir diğeri ise hem devlet okullarında hem de özel okullarda ortaokul öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışlarını "yüksek" düzeyde sergilemekte olduğudur. Bu bulgularla benzer nitelikte sonuçlar ise Polat (2007) ve Yılmaz (2010)'ın çalışmalarında da elde edilmiştir. Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık seviyesinin düşük çıktığı bir araştırma olarak Eres (2010)'ün çalışması örnek olarak gösterilebilir. Bu durumun en önemli sebeplerinden bir tanesi olarak araştırmanın yapıldığı okul türü sayılabilir. Araştırma meslek liselerinde yapılmış olup öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık seviyesi düşük bulunmuştur.

Öğretmenlerin hem devlet okullarında hem de özel okullarda örgütsel vatandaşlık davranışlarından en çok vicdanlılık davranışını gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Bu boyut öğretmenlerin ileri görev bilincinde olmaları, derslerden sonra veya okul çıkışlarında okul ile ilgili işler veya öğrencilere rehberlik etmek için okulda zaman geçirmeleri gibi davranışları içermektedir. Öğretmenler her iki okul türünde de en az sivil erdem davranışına katılım göstermektedirler. Elde edilen bu bulgular Ünal ve Çelik (2013)'in araştırması ile benzer niteliktedir. Ancak Titrek, Bayrakçı ve Zafer (2009)'in yaptığı araştırma sonucunda öğretmenlerin en çok nezaket davranışını sergiledikleri ortaya çıkmıştır.

Okul türü değişkeni ele alındığında öğretmenlerin sergiledikleri örgütsel vatandaşlık davranışları ile okul türü (devlet / özel) arasındaki ilişki anlamlı olarak bulunmuştur. Özel okulda çalışan ortaokul öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışından aldıkları toplam puan ile örgütsel vatandaşlık davranışının alt boyutlarından aldıkları toplam puanların tümü devlet okullarında çalışan ortaokul öğretmenlerinin aldıkları puanlardan daha yüksek çıkmıştır. Özel okullarda öğretmenlerin sözleşmeli olarak çalıştıkları ve iş garantilerinin devlet okullarındaki gibi olmadığı düşünüldüğünde buldukları okulda kalıcı olmak için ekstra çaba gösterdikleri, işlerini kaybetmek istemedikleri ve bunun sonucunda da örgütsel vatandaşlık davranışlarının daha fazla gösterdikleri söylenebilir. Araştırma sonuçları ile benzer nitelikte olan Feather ve Rauter (2004)' in araştırmasına göre de belirli süreli iş akitleriyle çalışan öğretmenlerin daha güçlü örgütsel vatandaşlık davranışı sergiledikleri ortaya çıkarılmıştır. Celep ve diğerleri (2004)'nin araştırma sonuçlarına göre de yine özel okuldaki öğretmenlerin devlet okulundaki öğretmenlere göre daha fazla örgütsel vatandaşlık davranışı gösterdikleri tespit edilmiştir.

Elde edilen sonuçlara dayalı olarak aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

1. Devlet okullarında çalışan ortaokul öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışı düzeylerinin özel okullarda çalışan ortaokul öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışı düzeyinden daha az olmasının sebebinin araştırılması ve bu tür kurumlarda çalışan öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı sergileme eğilimini teşvik eden bir takım önlemlerin alınması gerekmektedir. Bunun için yapılabileceklerin başında öğretmenleri örgütsel vatandaşlık davranışı göstermeye yöneltecek motive edici faktörlerin belirlenip uygulamaya sokulması ve güven duygusunun hâkim olduğu bir okul ikliminin oluşturulması gelmektedir. Ayrıca öğretmenleri takdir etme, mesleki gelişimlerinde onları destekleme, empati kurma, olumlu geri bildirimde bulunma ve öğretmenlerin kendilerini değerli hissetmelerini sağlama da onların örgütsel vatandaşlık davranışı gösterme seviyelerinin artırılmasında yardımcı olabilir.
2. Araştırma sonuçlarında öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı boyutlarından en düşük sivil erdem davranışını sergiledikleri görülmektedir.

Öğretmenlerin sivil erdem davranışını gösterme düzeylerinin artırılması için gerekli davranış şekillerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Buradan öğretmenlerin daha çok eğitim- öğretim hedeflerine ağırlık verdiği, okulun imajının ve gelişiminin daha arka planda kaldığı düşünülebilir. Bu sebeple okul yöneticilerinin etkili yönetim teknikleri kullanarak, demokratik ve katılımcı bir liderlik tarzını benimseyerek, öğretmenleri okul ile ilgili yenilik ve gelişmelerde karar süreçlerine katarak ve okulun başarısı ve adının duyulmasında öğretmenlerin önemli rol oynadığının farkına varmalarını sağlayarak öğretmenlerin okullarına olan bağlılıklarının artmasına katkıda bulunmaları gerekmektedir.

3. Devlet okullarında ve özel okullarda çalışan ortaokul öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışı sergileme seviyelerinin “çok yüksek” olabilmesi için yapılabilecekler üzerinde durulması gerekmektedir. Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı sergileme eğilimlerinin artırılabilmesi için okul yöneticilerinin öğretmenlere güven duymaları ve onlara güven verici şekilde davranış göstermeleri, örgütsel vatandaşlık davranışı konusunda gerekirse çeşitli eğitimleri vermeleri, okul ortamında sosyalleşmeyi artıracak çeşitli etkinlikleri planlamaları gibi davranışlar etkili olacaktır.
4. Örgütsel vatandaşlık davranışı gösterilmesini etkileyen etmenler bireysel ihtiyaçlar ve kişilik özellikleri olarak ifade edilmektedir (Penner, Midili & Kegelmeyer, 1997). Buradan hareketle öğretmenlik mesleğini seçecek kişilerin kişilik özelliklerinin bu mesleğe uygun olması ve öğretmenlik eğitimi süresince kendilerini bu yönde geliştirecek eğitimler (kurs, seminer, staj gibi) almaları meslek hayatlarında onların daha fazla örgütsel vatandaşlık davranışı sergilemelerini sağlayacaktır.

Devlet okullarında ve özel okullarda çalışan ortaokul öğretmenlerin algıladıkları örgütsel vatandaşlık davranışlarının hangi değişkenler tarafından etkilendiği (yönetici davranışları, okul iklimi, öğretmenlerin kişilik özellikleri, güven gibi) de farklı araştırmalarda ortaya koyulabilir. Bunun yanında çalışma ortaokul öğretmenleri üzerinde gerçekleştirildiği için farklı çalışmalar ilkökul, ortaöğretim veya yükseköğretim düzeyinde çalışan öğretmenlere yönelik de yapılabilir.

Kaynakça

- Allison, B., Voss, R., & Dryer, S. (2001). *Student Classroom and Career Success: The Role of Organizational Citizenship Behavior*. Journal of Education for Business, 282-288.
- Balci, A. (2006). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemler Teknikler İlkeler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Barnard, C. (1938). *The Functions Of The Executive*. Cambridge: MA: Harvard University.
- Baum, R., & Wally, S. (2003). *Strategic Decision Speed and Firm Performance*. Strategic Management Journal, 24(11), 1107-1129.
- Becker, T., & Randall, D. (1994). *Validation of A Measure of Organizational Citizenship Behavior Against An Objective Behavioral Criterion*. Educational and Psychological Measurement, 54(1), 160-168.
- Borman, W., & Motowidlo, S. (1993). *Expanding the Criterion Domain to Include Elements of Contextual Performance*. N. Schmitt, & W. Borman içinde, Personnel selection in organizations (s. 71-98). San Francisco: CA: Jossey-Bass.
- Celep, C., Polat, S., Elbir, N., & Yapıcı, E. (2004). *Ortaöğretim Okullarındaki Öğretmenlerin Örgütsel Vatandaşlık Tutumları*. İ. Üniversitesi (Dü.), XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı. içinde Malatya: 6-9 Temmuz 2004.
- Denholm, P. J. (2002). *A Study of Organizational Citizenship Behavior and Trust in a Public High School*. Wilmington College.
- Diana, M., Rietmann, B., & Jonas, K. (2008). *Influence of Fair and Supportive Leadership Behavior on Commitment and Organizational Citizenship Behavior*. Original Communication, 67(3), 131-141.
- DiPaola, M., & Hoy, W. (2005). *Organizational Citizenship of Faculty and Achievement of High School Students*. High School Journal, 88(3), 35-44.
- DiPaola, M., Tarter, C., & Hoy, W. (2005). *Measuring Organizational Citizenship of Schools: The OCB Scale*. W. Hoy, & C. Miskel içinde, Educational leadership and reform (s. 319-341). Greenwich: CT: Information Age Publishing.
- Eres, F. (2010). *Organizational Citizenship Behaviors of Teachers in Vocational High Schools*. Eurasian Journal of Educational Research, 111-126.
- Feather, N. T., & Rauter, K. A. (2004). *Organizational Citizenship Behaviours in Relation to Job Status, Job Insecurity, Organizational Commitment and Identification, Job Satisfaction and Work Values*. Journal of Occupational and Organizational Psychology, 77, 81-94.
- Harper, P. J., & College, M. (2015). *Exploring Forms of Organizational Citizenship Behaviors (OCB): Antecedents and Outcomes*. Journal of Management and Marketing Research, 18, 1-16.
- Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda Rapor Hazırlama*. Ankara: Araştırma Eğitim Danışmanlık.
- Katz, D. (1964). *The Motivational Basis of Organizational Behavior*. Behavioral Science, 9(2), 131-146.
- McKenzie, S. G. (2011). *Trust and Organizational Citizenship: A Study of The Relationship of Three Referents of Trust and the Organizational Citizenship of Elementary School Teachers*. The University of Texas at San Antonio.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2015). *Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim, 2014-2015*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

- Moorman, R. (1991). *Relationship Between Organizational Justice and Organizational Citizenship Behaviors: Do Fairness Perceptions Influence Employee Citizenship?* Journal of Applied Psychology, 76, 845-855.
- Oplatka, I. (2006). *Going Beyond Role Expectations: Toward an Understanding of the Determinants and Components of Teacher Organizational Citizenship Behavior*. Educational Administration Quarterly, 385-423.
- Organ, D. (1988). *Organizational Citizenship Behavior: The Good Soldier Syndrome*. Heath and Company.
- Organ, D. (1990). The Motivational Basis of Organizational Citizenship Behavior. Research in Organizational Behavior, 12, 43-72.
- Organ, D. (1997). *Organizational Citizenship Behavior: It's Construct Clean-Up Time*. Human Performance, 10(2), 85-97.
- Özdemir, S., Sezgin, F., Şirin, H., Karip, E., & Erkan, S. (2010). İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Okul İklimine İlişkin Algılarını Yordayan Değişkenlerin İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 38, 213-224.
- Penner, L. A.; Midili, A. R. ve Kegelmeyer, J. (1997). *Beyond Job Attitudes: A Personality and Social Psychology Perspective on the Causes of Organizational Citizenship Behavior*. Human Performance, 10(2), 111-131.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Piane, J. B., & Bachrach, D. G. (2000). *Organizational Citizenship Behaviors: A Critical Review of the Theoretical and Empirical Literature Suggestions for Future Research*. Journal Management, 26(3), 513-563.
- Podsakoff, P., MacKenzie, S., Moorman, R., & Fetter, R. (1990). *Transformational Leader Behaviors and Their Effects on Followers' Trust in Leader, Satisfaction, and Organizational Citizenship Behaviors*. Leadership Quarterly, 1, 107-142.
- Polat, S. (2007). "Ortaöğretim Öğretmenlerinin Örgütsel Adalet Alguları, Örgütsel Güven Düzeyleri İle Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişki. Kocaeli: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Sezgin, F. (2005). *Örgütsel Vatandaşlık Davranışları: Kavramsal Bir Çözümleme ve Okul Açısından Bazı Çıkarımlar*. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25(1), 317-339.
- Titrek, O., Bayrakçı, M., & Zafer, D. (2009). Öğretmenlerinin Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarına İlişkin Görüşleri. Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi(17), 1-28.
- Ünal, A., & Çelik, M. (2013). *Okul Yöneticilerinin Öğretimsel Liderlik Davranışı İle Öğretmenlerin Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarının Analizi*. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(2), 239-258.
- Wong, Y., Ngo, H., & Wong, C. (2003). *Antecedents and Outcomes of Employees' Trust in Chinese Joint Ventures*. Asia Pacific Journal of Management, 20, 481-499.
- Yılmaz, K. (2010). *Kamu Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Örgütsel Vatandaşlık Davranışları İle İlgili Görüşleri*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 29(1), 1 - 16.
- Yücel, C., ve Samancı, G. (2009). Örgütsel Güven ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(1), 113-132.